अमुना चोत्तमः शेते, मध्यो हसति गायति।
अधमप्रकृतिश्चापि परुषं वक्ति रोदिति ॥ १४७ ॥

यथा—

'प्रातिभं त्रिसरकेण गतानां वक्रवाक्यरचनारमणीयः।
गूढसूचितरहस्यसहासः सुभ्रुवां प्रववृते परिहासः ॥'

अथ जडता—

अप्रतिपत्तिर्जडता स्यादिष्टानिष्टदर्शनश्रुतिभिः।
अनिमिषनयननिरीक्षणतूष्णींभावादयस्तत्र ॥ १४८ ॥

यथा मम कुवलयाश्वचरिते प्राकृतकाव्ये—

'णवरिअ तं जुअजुअलं अण्णोण्णं णिहिदसजलमन्थरदिट्ठिं।

मद्यस्यासवस्य उपयोगाद् भक्षणाज्जातः। अमुना मदेन ॥ प्रातिभं प्रागल्भ्यम्। त्रिसरकेण मद्येन। गूढं सूचितं रहस्यं यत्र स चासौ हासश्चेति ॥ अप्रतिपत्तिः कर्तव्यानिश्चयः। तूष्णींभावो मौनम्। तत्र जडतायाम् ॥ णवरिअ

मद इति। तत्रोत्तमे पुरुषे स्वापोऽनुभावः। मध्यमे हसितगाने। अधमे तु रोदनपरुषोक्त्यादि। अयं च मदस्त्रिविधः। तरुणमध्यमाधममेदात्। अव्यक्तासंगतवाक्यैः सुकुमारस्खलद्गत्या च योऽभिनीयते स आद्यः। भुजाक्षेपस्खलितघूर्णितादिभिर्मध्यमः। गतिभङ्गस्मृतिनाशहिक्काछर्द्यादिभिरधमः। प्रदीपे तु 'उत्तमसत्त्वः प्रहसति गायति तद्वच्च मध्यमप्रकृतिः। परुषवचनाभिधायी शेते रोदित्यधमसत्त्वः ॥' इति व्यत्यासोऽस्ति ॥

1. प्रातिभमिति। मदानुभाववर्णनमिदम्। त्रयाणां सरकाणां समाहारस्त्रिसरकं त्रिवारमधुपानम्। 'सरकं शीधुपात्रे स्याच्छीधुपाने च शीधुनि।' इति विश्वः। तेन त्रिसरकेण। 'त्रिपानं मदातिभूमिः' इति पानप्रसिद्धिः। प्रतिभैव प्रातिभं प्रतिभाविशेषः। तत्प्रातिभं गतानां त्रिवारसुरापानोत्कटमदोद्बुद्धप्रागल्भ्यभाजां सुभ्रुवां वक्रवाक्यरचनारमणीयः वक्रोक्तिशोभनः। गूढानि पूर्वं लज्जया संवृतानि, सूचितानि संप्रति मदेन प्रकाशितानि रहस्यानि ग्राम्यावयवचेष्टाप्रलपितानि यस्मिन् स गूढसूचितरहस्यः, स चासौ हासश्चेति विशेषणसमासः। प्रववृते प्रवृत्तः ॥

2. जडतेति। चिन्तोत्कण्ठाभयविरहेष्टानिष्टदर्शनश्रवणादिजन्यावश्यकर्तव्यार्थप्रतिसंधानविकला चित्तवृत्तिर्जडता। इयं च मोहात्पूर्वतः परतश्च जायते। यदाहुः—'कार्याविवेको जडता पश्यतः शृण्वतोऽपि वा। तद्विभावाः प्रियानिष्टदर्शनश्रवणे रुजा ॥ अनुभावास्त्वमी तूष्णींभावविस्मरणादयः। सा पूर्वं परतो वा स्यान्मोहादिति विदां मतम् ॥' इति ॥

3. णवेति। स्कन्धकमिदम्। तल्लक्षणम्—स्कन्धकमिति तत्कथितं यत्र चतुष्क-

---

१. 'अथ जडता' इति नास्ति ग-पुस्तके. २. 'यथा—' इत्यादिफक्किका नास्ति ग-पुस्तके.